

УДК 316.61

ТИПОЛОГІЯ МАТЕРІВ, ЩО МАЮТЬ РІЗНИЙ ХАРАКТЕР ВЗАЄМОДІЇ З НЕМОВЛЯТАМИ

Денисевич Н.Ю., магістрант
Херсонський державний університет

У статті розглядаються особливості характеру взаємодії матері з немовлям, проведений теоретичний аналіз концепцій, які описують особливості емоційного характеру дитячо-батьківської взаємодії, а також представлена типологія ставлення матері до немовля, яка була розроблена автором статті.

Ключові слова: ставлення, материнство, немовля, особливості емоційного характеру дитячо-батьківської взаємодії, типологія.

В статье рассматриваются особенности взаимодействия матери с младенцем, проведен теоретический анализ концепций, которые описывают особенности эмоционального характера детско-родительского взаимодействия, а также представлена типология отношения матери к младенцу, которая была разработана автором статьи.

Ключевые слова: отношение, материнство, младенец, особенности эмоционального характера детско-родительского взаимодействия, типология.

Denysevych N.Y. TYPOLOGY OF MOTHERS, WHO HAVE DIFFERENT NATURE OF INTERACTION WITH BABIES.

In the article considered features of nature of relations between mother and baby, theoretical analysis of concepts, which describes peculiarities of emotional character of parent-child interaction, was conducted and submitted typology of relations of mother and baby, which was developed by author of article.

Key words: social and psychological factors, relation, motherhood, baby, peculiarities of emotional character of parent-child interaction, typology.

Постановка проблеми. В останні роки дещо зросла кількість досліджень у сфері психології материнства, оскільки ця галузь залишається однією з найбільш складних та малодосліджуваних. Пріоритетними стають дослідження сімейного виховання, психології батьківства, соціально-психологічного розвитку дитини у сім'ї. Ставлення матері до немовляти є надзвичайно важливим для гармонійного розвитку особистості, тому проблеми, пов'язані з формуванням дитячо-батьківської взаємодії, є надзвичайно актуальними для дослідження. Зростання демографічних проблем, наприклад, зниження потреби в дітях, зростання девіантного материнства та збільшення числа відмов від дітей зайвий раз доводять необхідність більш ретельного дослідження галузі психології материнства. З іншого боку, зацікавленість даною темою пов'язана з проблемою особового розвитку дорослої жінки, а саме, з її новою роллю – роллю матері.

Сам факт народження дитини змушує жінку пережити цілу бурю емоцій. Навіть якщо вагітність була запланована та сімейне становище є досить стійким, виникає вірогідність неприйняття дитини матір'ю. Ще складніше виглядає ситуація, коли дитина небажана, а сімейні стосунки є досить напруженими.

Незважаючи на це, молода мати повинна усвідомлювати, що на перших етапах

життя вона є головною людиною для дитини. Саме мати забезпечує немовля їжею, теплом, увагою, піклується про безпеку та комфортні умови для дитини. Низка психологічних досліджень довела, що найбільший вплив на психічний розвиток дитини має матір, оскільки розвиток особистості дитини відбувається у процесі опрідметування потреби у спілкуванні. Потреба у матері, контакті з нею при спілкуванні та взаємодії є рушійною силою формування та розвитку особистості немовляти.

Найбільш повне висвітлення внутрішніх механізмів діадних відношень, найважливіших аспектів взаємодії з дитиною та динаміки материнського ставлення на етапі раннього дитинства представлені у роботах таких зарубіжних авторів: А. Адлер, Д. Боулбі, А.Я. Варга, Д.В. Віннікот, Ф. Дольто, М.Д. Ейнсуорт, Е. Еріксон, О.І. Захаров, О.І. Захарова, М. Кляйн, С.Ю. Мещерякова, А.С. Співаковська, В.В. Столін, Г.Г. Філіппова та ін.

Метою статті є визначення типів матерів, що мають різний характер ставлення до немовлят.

Ступінь розробленості проблеми. Емоційне ставлення батьків до дитини, як компонент батьківського стилю спілкування, присутній у всіх класифікаціях (В.І. Гарбузов, Е.Г. Ейдемільер, О.І. Захаров, Д.М. Ісаєв, А.Є. Лічко, В.В. Юстицький та ін.).

Емоційне ставлення матері розглядається як провідна умова базової довіри до світу, основа особистісної стабільності, емоційної стійкості та соціального розвитку дитини (А. Болдуін, Е. Еріксон, школа М.І. Лисіної, К. Роджерс, Е. Фромм, К. Хорні).

Дослідження дитячо-батьківських відносин мають довгу історію розвитку. Однією з перших зарубіжних типологій дитячо-батьківських відносин можна вважати типологію А. Болдуїна. Його робота засновувалась на працях К. Левіна, який досліджував стилі керівництва школярами та виділив два типи: демократичний та диктаторський. А. Болдуін припустив, що типи сімейного виховання за цією самою логікою можна розділити на демократичний та диктаторський, і ці типи будуть протилежними один до одного [5].

Ідеї А. Болдуїна знайшли продовження в роботах Д. Баумрінд. Вона досліджувала стилі керівництва та дійшла висновку, що ефективне керівництво повинно ґрунтуватися на елементах демократичності в поєднанні з авторитетністю самого лідера. Згодом вона припустила, що виведена нею закономірність характерна і для типів батьківсько-дитячих відносин [9]. Типологія стилів батьківсько-дитячої взаємодії Д. Баумрінд є однією з найбільш відомих.

Згодом Е. Маккобі та Дж. Мартін, доповнюючи типологію, запропоновану Д. Баумрінд, виділили два основних фактори – рівень прийняття та рівень контролю, як основоположні у формуванні батьківського типу ставлення.

С. Броді описав чотири типи ставлення матері до дитини: 1) успішне пристосування матері до потреб дитини, підтримуюча, дозволяюча поведінка; 2) свідоме пристосування матері до потреб дитини; 3) відсутність у матері інтересу до дитини, домінування почуття обов'язку; 4) непослідовність матері по відношенню до дитини [7].

А. Рое та М. Зігельман виділили шість типів батьківського ставлення: 1) відкидання; 2) байдужість; 3) гіперопіка; 4) надвимогливість; 5) стійкість; 6) активна любов. Вони вважають, що стійкість і активна любов забезпечують гармонійний розвиток особистості дитини. Відкидання дитини є найбільш травмуючим типом ставлення та викликає у неї підвищений рівень тривоги і агресивності [6].

Е. Шафер запропонував динамічну двофакторну модель батьківського ставлення з двома основними факторами – емоційним (любов – ненависть) та поведінковим (автономія – контроль).

У російській психології також були описані типології батьківського ставлення, які

ґрунтувалися на аналізі клінічних даних. Так, В.І. Гарбузов [2] зі співавторами виділили три типи неправильного виховання: 1) неприйняття індивідуальних особливостей дитини; 2) гіперсоціалізація, що виражається в підвищених вимогах до дитини без урахування її індивідуальних особливостей; 3) егоцентризм, коли дитина стає «сенсом життя» для батьків.

Всі три типи виховання вкрай несприятливі для розвитку дитини і ведуть до формування різних неврозів.

А.Є. Лічко та Е.Г. Ейдеміллер виокремили такі типи неправильного сімейного виховання: 1) потураюча гіперпротекція; 2) домінуюча гіперпротекція; 3) підвищена моральна відповідальність; 4) емоційне відкидання; 5) жорстоке поводження; 6) гіпопротекція [8].

О.І. Захаров [3] вважає, що батьківське ставлення може бути оцінене за такими параметрами: 1) інтенсивність емоційного контакту матері та дитини: гіперопіка, опіка і прийняття, неприйняття дитини; 2) параметри контролю, серед яких виділяється дозвільний, потуральний, ситуативний та обмежувальний контроль; 3) послідовність – непослідовність виховання; 4) афективна стійкість – нестійкість батьків; 5) тривожність – нетривожність батьків.

А.Я. Варга виділила три складові батьківського ставлення:

1) інтегральне прийняття – відкидання дитини; 2) міжособистісна дистанція матері та дитини; 3) форми і напрямки батьківського контролю; 4) соціальна бажаність поведінки дитини для матері. Кожна з цих складових містить три компоненти: емоційний, поведінковий та когнітивний [1].

Визначення факторів, що впливають на характер дитячо-батьківської емоційної взаємодії, достатньо різноманітне. Більшість авторів основними факторами впливу визначають такі показники: особливості культурних та історичних детермінант батьківського ставлення; дитячий досвід самих батьків; модель прабатьківської сім'ї; нереалізовані потреби батьків; особистісні особливості батьків та дітей; характер стосунків між батьками; протікання вагітності жінки; обставини народження дитини; соціальні умови; психофізіологічний фактор.

Виклад основного матеріалу. Наше дослідження ми проводили серед молодих матерів м. Херсона та Херсонської області. Середній вік жінок, що погодилися взяти участь у дослідженні, складає 25 років, середній вік дітей складає 14 місяців. До складу вибірки увійшло 33 жінки.

У своєму дослідженні ми використовуємо такий блок психодіагностичних ме-

тодик: «Опитувальник дитячо-батьківської емоційної взаємодії» (О.І. Захарової); анкета «Соціальне благополуччя» (Г.Е. Вайлент, адаптована Н.М. Мельниковою); опитувальник «Задоволеність життям» (Н.М. Мельникової); «П'ятифакторний особистісний опитувальник» (Р. МакКрая, П. Коста, адаптований В.Є. Орлом). Оскільки наше дослідження та особливості вибірки передбачали, що більшість жінок перебувають у декретній відпустці, нами було вирішено у анкеті «Соціальне благополуччя» замінити шкалу «Умови праці» на шкалу «Відношення до дитини» та розробити шкалу «Відношення до себе».

Підсумовуючи результати психологічного обстеження ми можемо констатувати наступне:

- за результатами методики О.І. Захарової у 18,2% жінок спостерігається недостатня розвиненість здатності сприймати стан власної дитини, 30,3% жінок не розуміють причини станів своїх дітей, 9,1% жінок негативно ставляться до себе як до матері, у 18,2% жінок недостатньо розвинене вміння впливати на стан своєї дитини;

- згідно з результатами анкети «Соціальне благополуччя» 21,2% жінок за шкалою «Статус, дохід» отримали низькі результати,

69,7% жінок за шкалою «Сімейна облаштованість» отримали високий показник, у 6,1% жінок за цією ж шкалою результати низькі;

- за результатами опитувальника «Задоволеність життям» у 45,5% жінок високий показник задоволеності життям, у 51,5% жінок – середній показник, та у 3% жінок низький рівень задоволеності життям;

- згідно з результатами «П'ятифакторного опитувальника особистості» 72,7% жінок спрямовують свою психічну активність на зовнішнє середовище, тобто є екстравертами, 66,6% жінок є емоційно нестійкими, 84,8% жінок схильні до імпульсивності.

Для розробки власної типології ставлення матері до немовляти нами був використаний кластерний аналіз даних.

За допомогою кластерного аналізу нами було виділено чотири групи матерів, у яких стиль ставлення до немовлят має свої певні особливості. До складу першої групи увійшло 24,2% жінок, до другої – 27,3% матерів, третю групу сформували також 27,3% жінок і до складу четвертої групи увійшло 21,2% молодих матерів.

Отримані дані дозволили нам провести порівняння з метою виявлення наявності або відсутності розбіжностей між середніми значеннями у визначених групах. Для

Таблиця 1

Значущі розбіжності між матерями першої та другої груп

Показники	Група 1		Група 2		t-Стюдента	Рівень значущості
	Середнє значення	Стандартне відхилення	Середнє значення	Стандартне відхилення		
Ступінь сформованості орієнтації на стан дитини при побудові взаємодії	3,15	0,6	2,51	0,46	2,44	0,05
Шкала рівня «Сімейної облаштованості»	6,63	3,5	9,78	1,2	2,42	0,05
Рівень товарищескості	13,5	1,2	11,44	2,5	2,2	0,05
Рівень співпраці	13,38	1,77	11,11	2,15	2,38	0,05
Прихильність	64,6	6,26	57	5,48	2,66	0,05
Рівень охайності	13	1,69	10,89	1,76	2,52	0,05
Рівень тривожності	13,63	1,19	10,78	2,49	3,06	0,01
Рівень напруженості	12	1,41	6,67	1,5	7,54	0,001
Рівень депресивності	11,5	1,31	8,89	2,67	2,61	0,05
Рівень самокритики	10,5	0,93	8,33	2,45	2,46	0,05
Емоційна нестійкість	59,88	2,42	45,22	7,16	5,78	0,001
Рівень допитливості	13	1,31	10,78	2,11	2,64	0,05
Експресивність	61,75	4,2	54,89	6,47	2,62	0,05

порівняння нами було обрано t-критерій Стьюдента.

Найбільш істотні розбіжності між середніми значеннями у групах представлені у табл. 1–4.

Дані у табл. 1 свідчать, що між матерями групи 1 та групи 2 встановлені значущі

розбіжності. За методикою О.І. Захарової «Опитувальник дитячо-батьківської емоційної взаємодії» ми отримали одну значущу розбіжність у ступені сформованості орієнтації на стан дитини. Жінки першої групи більше орієнтуються на психоемоційний стан саме дитини, в той час як жінки другої

Таблиця 2

Показники значущих розбіжностей, отриманих за допомогою t-критерію Стьюдента, між матерями першої та третьої груп

Показники	Група 1		Група 2		t-Стьюдента	Рівень значущості
	Середнє значення	Стандартне відхилення	Середнє значення	Стандартне відхилення		
Рівень розвитку вміння впливати на стан дитини	3,96	0,27	3,47	0,57	2,37	0,05
Рівень активності	12,5	1,07	9,89	3,14	2,35	0,05
Рівень товариськості	13,5	1,9	10,67	3,24	2,44	0,05
Рівень розуміння	13,88	1,46	12,22	1,48	2,32	0,05
Прихильність	64,63	6,26	58	5,2	2,36	0,05
Рівень охайності	13	1,69	10,11	1,76	3,45	0,01
Рівень наполегливості	13,5	1,31	10,89	1,36	4,02	0,001
Самоконтроль	61,88	3,94	53,89	9,82	2,25	0,05
Рівень напруженості	12	1,41	10	2,18	2,27	0,05
Рівень цікавості	13	2,07	10,22	1,72	2,99	0,01
Експресивність	61,75	4,2	55,44	4,56	2,97	0,01

Таблиця 3

Встановлення значущих розбіжностей між матерями першої та четвертої груп

Показник	Група 1		Група 4		t-Стьюдента	Рівень значущості
	Середнє значення	Стандартне відхилення	Середнє значення	Стандартне відхилення		
Рівень розвитку вміння впливати на стан дитини	3,98	0,27	3,29	0,66	2,57	0,05
Шкала «Ставлення до себе»	8,63	1,6	6,71	1,25	2,59	0,05
Рівень товариськості	13,5	1,2	9,43	4,47	2,34	0,05
Рівень теплоти	13,63	1,92	9,29	1,89	4,4	0,001
Рівень співпраці	13,38	1,77	10,14	2,12	3,18	0,01
Рівень довірливості	10,25	1,67	5,86	1,68	5,07	0,001
Рівень розуміння	13,88	1,46	8,29	2,81	4,73	0,001
Рівень поваги	13,5	1,69	9,43	1,99	4,24	0,001
Прихильність	64,63	6,26	43	6,38	6,61	0,001
Рівень наполегливості	13,5	1,31	11,14	1,46	3,27	0,01
Рівень відповідальності	13,5	1,69	11	2,52	2,23	0,05
Рівень напруженості	12	1,41	9,43	2,7	2,26	0,05
Рівень сенситивності	12,63	1,3	10,71	1,98	2,18	0,05

групи більше орієнтуються на свій власний стан ($t=2,44$; $p \leq 0,05$). Матері, які орієнтовані на стан дитини, не тільки добре розуміють причини станів дитини, а й беруть їх до уваги при побудові взаємодії. Вони адекватно оцінюють особистісні та вікові особливості дитини та орієнтуються саме на них, а не на свої уявлення про виховання дитини.

За результатами методики «П'ятифакторний опитувальник особистості» у жінок першої групи порівняно з жінками другої групи вищі показники за рівнем товариськості ($t=2,2$; $p \leq 0,05$), рівнем співпраці ($t=2,38$; $p \leq 0,05$), рівнем прихильності ($t=2,46$; $p \leq 0,05$) та рівнем охайності ($t=2,52$; $p \leq 0,05$). Ці показники характеризують жінок першої групи як екстравертивних особистостей з потребою у постійному людському спілкуванні. Вони схильні до емпатії, прагнуть надавати іншим допомогу та уникають конфліктних ситуацій.

Також жінки першої групи вирізняються вищими показниками за рівнем тривожності ($t=3,06$; $p \leq 0,01$), рівнем напруженості ($t=7,54$; $p \leq 0,001$), рівнем депресивності ($t=2,61$; $p \leq 0,05$), рівнем самокритики ($t=2,46$; $p \leq 0,05$), вони більш емоційно нестійкі ($t=5,78$; $p \leq 0,001$), мають вищий рівень допитливості ($t=2,64$; $p \leq 0,05$) та більш експресивні ($t=2,62$; $p \leq 0,05$). Незважаючи на високий рівень орієнтації на стан дитини при побудові взаємовідносин, таким матерям важко контролювати свої емоції. Високий рівень напруженості та тривожності тільки посилює самокритичність таких жінок. А експресивність поведінки посилює емоційну нестійкість.

Стосовно матерів другої групи ми можемо сказати, що вони вирізняються більш високим показником за шкалою «Сімейна обласшованість» ($t=2,42$; $p \leq 0,05$). У жінок цієї групи більш гармонійні стосунки з чоловіками, вони відчувають їх підтримку та турботу.

У табл. 2 наведено значущі розбіжності між жінками першої та третьої груп.

Жінки першої групи мають вищий рівень за показником рівня розвитку вміння впливати на стан дитини ($t=2,37$; $p \leq 0,05$). Жінки цієї групи не тільки добре розуміють, що стало причиною зміни стану малюка, а й не применшують важливість дитячих проблем чи забаганок. Порівняно із матерями третьої групи у жінок першої групи за результатами методики «П'ятифакторний опитувальник особистості» вищі показники за рівнем активності ($t=2,35$; $p \leq 0,05$), рівнем товариськості ($t=2,44$; $p \leq 0,05$), рівнем розуміння ($t=2,32$; $p \leq 0,05$), прихильності, як особистісної якості ($t=2,36$; $p \leq 0,05$), рівнем охайності ($t=3,45$; $p \leq 0,01$), рівнем наполегливості ($t=4,02$; $p \leq 0,001$), здатністю

до самоконтролю ($t=2,25$; $p \leq 0,05$), рівнем цікавості ($t=2,99$; $p \leq 0,01$) та експресивності ($t=2,97$; $p \leq 0,01$).

З табл. 2 видно, що матері першої групи відрізняються від матерів третьої групи більшим проявом теплоти у спілкуванні, емпатійністю, орієнтацію на людей та прагненням до співпраці.

При спілкуванні з дитиною вони проявляють високий рівень самоконтролю і тому не дозволяють собі прояву зайвих негативних емоцій. Враховуючи, що цю групу жінок вирізняє експресивність у поведінці, то пригнічені емоції виявляються у підвищеному рівні напруження.

Наступні порівняння за значущими розбіжностями представлені у табл. 3. За методикою «П'ятифакторного опитувальника особистості» у жінок першої групи спостерігаються значущі розбіжності за наступними показниками: рівень пошуку вражень ($t=2,34$; $p \leq 0,05$), рівень теплоти ($t=4,4$; $p \leq 0,001$), рівень співпраці ($t=3,18$; $p \leq 0,01$), рівень довірливості ($t=5,07$; $p \leq 0,001$), рівень розуміння ($t=4,73$; $p \leq 0,001$), прихильність, як особистісна властивість ($t=6,61$; $p \leq 0,001$), рівень наполегливості ($t=3,27$; $p \leq 0,01$), рівень відповідальності ($t=2,23$; $p \leq 0,05$), рівень напруженості ($t=2,26$; $p \leq 0,05$) та рівень сенситивності ($t=2,18$; $p \leq 0,05$).

Матері першої групи відрізняються від матерів четвертої групи високим рівнем прихильного ставлення до своєї дитини. Жінки першої групи, на відміну від жінок четвертої групи, намагаються дати дитині максимум теплоти та турботи, вони орієнтовані на взаємодію з дитиною. Ці якості допомагають їм мати вищий рівень вміння, які впливають на стан дитини ($t=2,57$; $p \leq 0,05$). Вони відповідально ставляться до своїх обов'язків, проте надмірне почуття відповідальності призводить до перенапруження.

Стосовно методики «Соціального благополуччя», то у жінок першої групи спостерігається значуща відмінність у бік зростання за шкалою «Ставлення до себе». Це означає, що жінки першої групи більше приділяють уваги собі, своєму стану здоров'я (як фізичному так і психологічному), своїм захопленням та вподобанням. Таке відношення до себе сприятливо позначається на ставленні матері до немовля, адже, якщо жінка позитивно сприймає себе, то вона буде позитивно сприймати й оточуючих.

Наведені значущі розбіжності між жінками різних груп дозволили нам створити типологію ставлення матері до немовляти.

Отже, поєднуючи особливості матерів першої групи, ми можемо охарактеризувати їх ставлення до немовлят, як орієнтоване на дитину. Взаємодія цих жінок з дітьми виріз-

няється теплотою та дбайливим ставленням. Вони не тільки розуміють потреби дитини, а й орієнтуються саме на психоемоційний стан немовляти. Такі матері з повагою та розумінням ставляться до особистісних та вікових особливостей дитини. Проте низький рівень сімейної облаштованості негативно впливає на емоційний стан жінок, підвищуючи рівень напруги та депресивності.

Беручи до уваги особливості жінок другої групи, можна охарактеризувати їх тип ставлення, як орієнтований на себе при побудові взаємодії з дитиною. Матері другої групи вирізняються високим рівнем соціального благополуччя та високим рівнем сімейної облаштованості. Вони виявляють турботу та довірливість при спілкуванні з дитиною. Вважають себе хорошими матерями та загалом мають позитивне ставлення до себе. Проте, незважаючи на те, що вони досить добре розуміють дитину, вони не беруть до уваги її особистісні та вікові особливості при побудові взаємовідносин. Такі матері більше орієнтуються на свої знання та уявлення про виховання дитини.

Розглядаючи особливості жінок третьої групи, їх можна охарактеризувати як чутливо-чутливих матерів, що мають низький рівень впливу на стан дитини. Ці жінки виділяються високим рівнем чутливості та прихильності. Вони виявляють розуміння до потреб немовляти. Матері третьої групи характеризуються орієнтацією на власний внутрішній світ, у них невисокий рівень активності та товариськості. Жінки цієї групи мають недостатньо високий рівень соціального благополуччя, однак незважаючи на це, матері третьої групи позитивно ставляться до себе. Хоча показник рівня життя в них невисокий, жінки цієї групи приділяють достатньо уваги своїм захопленням та професійним інтересам. Але маючи в цілому позитивне ставлення до себе, жінки третьої групи мають недостатньо позитивний рівень сприйняття себе саме як матері. Матері цієї групи вирізняються низьким рівнем напруги.

Четверту групу формують жінки з високим рівнем внутрішньої напруги та негативним ставленням до себе. Матері цієї групи характеризуються достатньо високим рівнем орієнтації на стан дитини при побудові взаємодії. Однак жінки цієї групи мають недостатньо високий рівень здатності впливати на стан дитини, оскільки у їх спілкуванні спостерігається низький рівень активності та теплоти, вони схильні до байдужості та підозрливості. Матері четвертої групи не виявляють розуміння, поваги та прихильності при взаємодії з дитиною. Низький рівень позитивного ставлення до себе підвищує рівень внутрішньої напруги.

Висновки. Отримані результати дослідження дозволяють нам виділити чотири типи матерів, які мають різний характер ставлення до немовлят:

– матері, орієнтовані на дитину – взаємодія цих жінок із дітьми вирізняється теплотою та дбайливим ставленням;

– матері, орієнтовані на себе, вважають себе хорошими матерями, проте не беруть до уваги особистісні та вікові особливості дитини при побудові взаємовідносин;

– чутливо-чутливі матері, що мають низький рівень впливу на стан дитини – виділяються високим рівнем чутливості та прихильності, маючи в цілому позитивне ставлення до себе як до жінки, мають недостатньо позитивний рівень сприйняття себе саме як матері;

– матері з високим рівнем внутрішньої напруги та негативним ставленням до себе – не виявляють розуміння, поваги та прихильності при взаємодії з дитиною, низький рівень позитивного ставлення до себе підвищує рівень внутрішньої напруги у жінок цієї групи.

У подальшій роботі ми плануємо більш детально дослідити соціально-психологічні фактори, що впливають на ставлення матері до немовляти.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Варга А.Я. Роль родительского отношения в стабилизации детской невротической реакции / А.Я. Варга // Вестник Московского университета. – Сер.14 : Психология. – 1985. – № 4. – С. 31–37.
2. Гарбузов В.И. Практическая психотерапия, или как вернуть ребёнку и подростку уверенность в себе, истинное достоинство и здоровье / В.И. Гарбузов. – СПб. : АО Сфера, 1994. – 203 с.
3. Захаров А.И. Неврозы у детей и психотерапия / А.И. Захаров. – СПб. : Союз, 1996. – 336 с.
4. Захарова Е.И. Опросник эмоциональной стороны детско-родительского взаимодействия / Е.И. Захарова // Справочник педагога психолога: детский сад. – 2012. – № 4. – С. 31–39.
5. Мухаметрахимов Р.Ж. Мать и младенец: психологическое взаимодействие / Р.Ж. Мухаметрахимов. – СПб. : МИРТ, 1999. – 452 с.
6. Сырвачева Л.А. Специфика родительских отношений и их влияние на психическое развитие дошкольников с перинатальным поражением ЦНС: монография / Л.А. Сырвачева, Л.П. Уфимцева. – Красноярск: Красноярск. гос. пед. ун-т им. В.П. Астафьева, 2014. – 316 с.
7. Ситников В.Л. Образ ребенка в сознании детей и взрослых / В.Л. Ситников. – СПб. : Химиздат, 2001. – 256 с.
8. Эйдемиллер Э.Г. Анализ семейных отношений подростков при психопатиях, акцентуациях характера, неврозах и невротических состояниях / Э.Г. Эйдемиллер, В.В. Юстицкий. – М.: Прогресс, 1994. – 223 с.
9. Baumrind D. Effective parenting during early adolescent transitions / D. Baumrind, P.A. Cowan, E.M. Hetherington. – N.Y., 1991. – 111 p.